

ФОРМИ І МЕТОДИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І СІМ'Ї У ПІДГОТОВЦІ БАТЬКІВ ДО ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкриваються основні форми і методи взаємодії позашкільного закладу і сім'ї у підготовці батьків до виховної діяльності.

Ключові слова: сім'я, освіта батьків, взаємодія, позашкільні навчальні заклади.

В статье раскрываются основные формы и методы взаимодействия внешкольного учебного учреждения и семьи по подготовке родителей к воспитательной деятельности.

Ключевые слова: семья, образование родителей, взаимодействие, внешкольные учебные учреждения.

The main forms open in article and methods of the interaction an out-of-school educational institution and families on preparing the parents to education of activity.

Key words: family, forming the parents, interaction, an out-of-school educational institution.

Сім'я здійснює виховний вплив на людину протягом усього її життя. Але особливо велика роль сім'ї на початку життя людини. Природно, що при поєднанні зусиль батьків і педагогів цей вплив буде більш сильним і результативним. Але при цьому батьки повинні бути підготовлені до такої виховної діяльності. Завдання навчальних закладів (дошкільних і позашкільних) – всіляко сприяти такій підготовці.

Питання взаємодії педагогів та сім'ї у вихованні дітей різного віку вивчалися такими вітчизняними вченими-педагогами, як Т. Алексєнко, О. Доукіною, Т. Кравченко, І. Мачуською, В. Постовим, Д. Порфилєвською, Є. Сичовою, О. Хромовою; підготовки до виконання батьківських та материнських функцій досліджувалася у роботах В. Бойко, Є. Ілляною, О. Кононко, Д. Луциком, Г. Чередниченко.

Метою нашої статті є обґрунтування форм і методів взаємодії позашкільних навчальних закладів і сім'ї, які ефективно впливають на підготовленість батьків до виховної діяльності.

У процесі дослідно-експериментальної роботи за розробленою нами методикою педагогами позашкільних навчальних закладів здійснювалося вивчення сімей вихованців. Такий підхід допомагав скласти цілісне уявлення про стосунки між членами родини, її виховні можливості, засоби

впливу на дитину, що найчастіше застосовуються батьками. З метою діагностики готовності батьків до виховання дітей і розробки плану спільної з педагогами роботи, було проведено анкетування дорослих членів сімей. Як засвідчили одержані результати, більше ніж п'ятдесят відсотків опитаних батьків вважають, що вони потребують додаткових педагогічних знань.

Користуючись методами вивчення документів, опосередкованого вивчення сім'ї та прямого вивчення сім'ї, методом спостереження було складено «Педагогічний паспорт сім'ї», до якого вносилися особливі відомості про членів конкретної родини. Це допомагало педагогам одержати цілісну характеристику сім'ї, визначити, хто з її членів потребує допомоги і в чому вона має полягати, фіксувати зміни, які відбувалися протягом певного періоду часу.

Зупинимось коротко на огляді основних методів, застосованих нами у процесі вивчення сім'ї.

Метод документалістики передбачав звернення до документальних даних про дитину та її сім'ю (медична картка дитини, відомості про перебування в дошкільному закладі, особиста справа, характеристика тощо). Одержані відомості давали змогу ретельніше підготуватися до роботи з батьками, визначити основні питання, які потребували особливої уваги.

При застосуванні методу опосередкованого вивчення основна увага зверталася на вихованця як на члена сім'ї: поведінка, характер, темперамент, взаємини з іншими членами родини, захоплення, здібності, вподобання тощо. Використовувалися також методи опитування, бесіди на тему: «Моя сім'я», «Наші сімейні традиції», «Мій ідеал сучасної сім'ї» тощо.

Для полегшення цієї роботи педагогам експериментальних груп пропонували підготовлені нами варіанти планів вивчення сім'ї, пам'яток щодо організації спілкування педагогів з батьками. Пам'ятки включали такі поради:

- обов'язково продумуйте і складайте план бесіди заздалегідь, визначте мету, завдання, спрогнозуйте можливі запитання батьків, їхню реакцію на ваші повідомлення, наслідки;
- не критикуйте без потреби: критика – засіб, а не мета;
- навчіться контролювати ситуацію, в разі потреби змінюйте її;
- тримайтеся спокійно, незважаючи на умови, що можуть виникнути;
- намагайтеся бути самостійним у судженнях і висновках;
- під час спілкування виявляйте справжній інтерес до проблем, пов'язаних із вихованням дітей, застосовуйте засоби переконування, надавайте перевагу порадам, а не наказам;
- будьте готовими до несподіванок, не піддавайтесь першій реакції, частіше ставте себе на місце батьків учнів;
- виявляйте максимум педагогічного такту при спілкуванні з батьками;
- намагайтеся завжди бути підтягнутим, ввічливим, доброзичливим, коректним;
- розвивайте в собі вміння створювати й підтримувати теплу, доброзичливу атмосферу у спілкуванні.

Вивчення сім'ї вихованця – складне завдання, що потребує аналізу й спостереження явищ і фактів, на основі чого вибудовується загальне враження про батьків, особливості виховного впливу сім'ї на дитину – фактичної інформації, котра і має бути покладена в основу загальної характеристики сім'ї. У нашій роботі складання таких характеристик надавало педагогам допомогу в подальшому проведенні поглибленого педагогічного аналізу.

Зважаючи на існуючі в педагогічній літературі рекомендації, програма вивчення сім'ї передбачала збір даних про:

1. Структуру сім'ї: склад (повна проста – «батьки, діти», повна складна – «батьки, діти, бабуся, дідусь», інші члени сім'ї).

2. Батьків: вік, освіта, професія, рід занять.

3. Житлові та матеріальні умови.

4. Суспільно-педагогічну спрямованість життя сім'ї: ставлення дорослих до виховання дітей (відповідальне, байдуже, безвідповідальне); спрямованість виховних впливів матері і батька (духовна, матеріальна); педагогічна активність

батьків (участь у виховних заходах, обговорення з педагогами проблем виховання своїх дітей).

5. Внутрішньосімейні взаємини. Стиль взаємин між батьками: авторитарний (будується як на диктаті глави сім'ї, так і на його моральній перевазі); демократичний (рівноправність подружжя в розв'язанні основних питань); конфліктний (зовні конфліктний, коли сім'я зовні має вигляд благополучної, та внутрішньоконфліктний, що характеризується постійними конфліктами як між дорослими, так і між дорослими та дітьми); ставлення батьків до дітей; ставлення дітей до батьків: поважне, любовне, дбайливе, шанобливе, грубе, егоїстичне (окремо до матері чи батька, до обох батьків); взаємини між дітьми в сім'ї.

6. Сімейні традиції.

7. Організація в сім'ї вільного часу: захоплення, улюблені справи тощо.

Робота з вивчення сім'ї допомагала скласти уявлення про батьків, визначити ефективні шляхи поліпшення виховання дітей. «Педагогічний паспорт», як уже відзначалося вище, не був сталим документом: він поповнювався впродовж усього періоду проведення експерименту.

Щоб підготувати батьків до педагогічної діяльності, педагоги наших експериментальних навчальних закладів залучали їх до групових дискусій, тренінгів для навчання правилам спілкування з дітьми.

У процесі роботи педагогів експериментальних навчальних закладів з батьками ми поєднували масові, групові та індивідуальні форми її організації. Але в основному це була індивідуальна робота з батьками.

Організуючи масові заходи, педагоги залучали батьків до організації тематичних виставок, проведення зборів, де обговорювалися питання занять у батьківському університеті науково-педагогічних знань.

Визначальним у змісті масової роботи була пропаганда педагогічних і психологічних знань серед батьків стосовно питань культури міжособистісного спілкування, виховання в сім'ї. При цьому проводилися лекції та семінарські заняття про вікові особливості розвитку дитини, формування її інтересів та нахилів, розвитку в неї здібностей до самоаналізу. Як показало дослідження, найбільші труднощі батьки відчують при визначенні здібностей своїх дітей, їх діагностиці, й тому в ході індивідуальних бесід з батьками педагоги на основі власного досвіду розкривали особливості такої роботи в домашніх умовах. Аналізуючи конкретні педагогічні ситуації, батьки і педагоги предметно розглядали різні шляхи вирішення виникаючих проблем.

Обов'язковою для нас була підготовка батьківських зборів, на яких педагоги виступали з інформацією про важливі питання навчання і виховання дітей у сім'ї. Після цього проводився детальний аналіз організації спілкування батьків з дітьми, його доцільність і результативність. Ми вносили пропозиції щодо поліпшення культури

спілкування і з'ясовували складні педагогічні ситуації спілкування.

Обов'язковими завданнями для педагогів були такі: скласти тематику педагогічної освіти батьків, організувати і провести одне заняття, використовуючи інноваційні форми; організувати індивідуальне спілкування з батьками дітей; відвідати декілька сімей (звернути увагу на тих, які байдужі до справ дитини), з'ясувати, що лежить в основі такого ставлення батьків до дітей); у щоденнику педагогічних спостережень записати проведену роботу з байдужими батьками; скласти педагогічний паспорт сім'ї; провести батьківські збори, підготувати план-конспект з роздумами, оцінкою роботи з батьками і аналізом спілкування.

Для виконання поставлених завдань педагогам надавалась методична допомога, групові й індивідуальні консультації. На індивідуальних консультаціях педагоги мали можливість пересвідчитись в доцільності обраної тематики педагогічної освіти батьків учнів, одержували методичну допомогу в підготовці різних форм спілкування, проведення батьківських зборів, консультацій, одержували поради по уникненню можливих конфліктних ситуацій під час спілкування. Ці зустрічі ми намагались перетворити в творчу лабораторію педагогічної думки, де кожен міг говорити про власні досягнення й невдачі, висловлювати свої пропозиції щодо підвищення його результативності.

Педагоги були ознайомлені з методикою налагодження контакту з батьками. Методика включала шість етапів пошуку форм взаємодії педагогів з батьками дітей.

На першому етапі виявлялося максимум педагогічного такту, щирої уваги до батьків, ввічливості, стриманості, намагання не відштовхнути їх непередуманими запитаннями. Спілкуючись з батьками дітей, ми враховували їх думку про риси характеру та особливості поведінки дитини. За потреби наголошувалося, які позитивні якості має дитина та як їх розвивати. Якщо спілкування будується на основі взаємоповаги, бажання досягти взаєморозуміння, зменшується напруга в стосунках педагога і батьків, долається недовір'я один до одного.

На другому етапі ми з'ясовували, наскільки відповідально до цього ставляться батьки. Разом з батьком чи матір'ю ми продумували, які якості необхідно виховати, розвинути в дитині, підкреслити її індивідуальні риси, неповторність, з якими слід рахуватися в процесі виховання. Разом з тим обережно відмічали небажані прояви в поведінці дитини.

На третьому етапі ми з'ясовували педагогічні умови і можливості співробітництва, підкреслюючи, яким повинне бути ставлення до дитини (довіра і повага до нього, віра в фізичні і розумові можливості). Спонукали батьків до висловлення власних поглядів щодо виховання, розкривали методи впливу батьків на негативні вчинки

дитини. Думку батьків уважно вислуховували, підтримували педагогічну позицію батьків, їх упевненість у своїх діях. Разом з тим рекомендували свої, педагогічно обгрунтовані способи впливу, пропонували об'єднати зусилля і пред'явити дитині єдині педагогічні вимоги.

На четвертому етапі ми спрямували зусилля на те, щоб батьки визнали свої помилки у вихованні дітей, повірили в істинне бажання допомогти їм. Якщо виникали заперечення, незгода, критичні зауваження з боку батьків на наші пропозиції, прогнозувалися інші можливі варіанти.

На п'ятому етапі ми пропонували конкретні заходи педагогічного впливу на дитину, спираючись на раніше запропоновані заходи впливу з боку батьків. Зосереджуючи увагу батьків на позитивних моментах спільного впливу, повідомляли про певні сумніви, труднощі у вихованні дитини. Для зміцнення контакту з батьками ми частіше зверталися до думки батьків, давали свої поради і рекомендації.

На шостому етапі ми намагалися створити такі умови, які б спонукали батьків до активності, ініціативи і відвертості. Схвалювали інколи навіть незначні їх успіхи у вихованні. Для нас було важливо всіляко підтримувати і розширювати створену педагогічну взаємодію, зміцнювати педагогіку співробітництва.

Педагогічно доцільна поведінка педагогів забезпечувала взаєморозуміння, взаємодовіру і взаємоповагу з батьками. Використання цієї методики педагогами показало, що вона допомагає глибше вивчити сім'ю, проникнути в її складний світ, встановити довірливі взаємостосунки з батьками, допомогти їм побачити недоліки у вихованні дітей, перекопати у необхідності змін педагогічних методів впливу.

Для реалізації означених завдань важливими були колективний аналіз і розв'язання педагогічних ситуацій. Такі форми роботи сприяли формуванню у батьків учнів упевненості в собі, конкретності і послідовності висловлювань, уміння бути витриманими, спокійними, тактовними в складних ситуаціях спілкування з дітьми, розуміти інших.

Однією з дієвих форм удосконалення роботи з батькам дітей була організація занять з метою пропаганди педагогічних знань. Цій меті відповідала рольова гра з батьками. Учасниками гри були педагоги і батьки. Всі учасники гри об'єднувалися у кілька груп: «динамічні групи», «опоненти», «рецензенти». Кожна «динамічна група» отримувала педагогічну ситуацію у письмовій формі. Вона аналізувала ситуацію, розкривала технологію корекції поведінки, розв'язання ситуації. «Опоненти», уважно вислухавши виступи, ставили запитання, висловлювали власні судження. «Рецензенти» оцінювали виступи учасників «динамічної групи». Гру розпочинала одна з «динамічних груп», а решта виступала у ролі «опонентів». Після відповідей першої групи «опонентів», виступали «рецензенти». Потім

слово надавалось іншій групі, решта брала роль «опонентів», «рецензентів» і т. д. У кінці гри ми підбивали підсумки, вказували на важливі моменти.

Обговорення педагогічних ситуацій організувалося на всіх заняттях з батьками. Ситуації добирались за тематичним принципом і пов'язувались з проблемою заняття. До кожної ситуації ми розробляли питання, які сприяли залученню батьків до обговорення, висловлення думок, міркувань. З метою активізації батьків, залучення до колективного обговорення пропонували кілька варіантів відповідей на перше питання.

Така форма організації роботи з батьками допомагала краще вивчити сім'ю, адже висловлювання батьків містять певні відомості щодо взаємин з дітьми і методів виховного впливу на них. Цікавими і корисними були також проведені вечори запитань і відповідей, які також закінчувались розв'язанням педагогічних ситуацій. Готуючись до зустрічі з батьками, ми аналізували педагогічну проблему. Це активізувало батьків, вони виявляли зацікавленість проблемою, ставили запитання, висловлювали думки. Після закінчення бесід з батьками були наведені цікаві педагогічні ситуації. Для вирішення конкретних особистих питань, які постають перед батьками у

повсякденному житті, ми організували індивідуальні і групові консультації.

У ході педагогічного експерименту у щоденник педагогічних спостережень ми записували проблемні педагогічні ситуації. Особливу увагу зосереджували на формах і методах, які дають найкращий виховний результат. Аналізували, які форми і методи були найефективнішими, яких результатів вдалося досягти, в чому відчувались найбільші труднощі; яких педагогічних знань і умінь бракувало батькам. Відображення цих проблем було важливим моментом у переосмисленні власних дій педагогами і відповідних реакцій батьків, що примушувало їх іще раз проаналізувати власні досягнення і замислитися над недоліками, над необхідністю підвищення рівня власної педагогічної підготовки.

У цілому проведені дослідження показало, що існуюче протиріччя між вимогами до батьків дітей дошкільного віку як вихователями і учасниками освітнього процесу та недостатнім рівнем їх педагогічної грамотності може бути подолане у процесі цілеспрямованої освітньої підготовки батьків, що має гнучкий, неформальний характер і відповідає конкретним освітнім потребам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Консультації сім'ї: методичні поради для консультування батьків: Методичний посібник – Частина 2 / За ред. В.Г. Постоного. – К.: ДЦССМ, 2003. – 303 с.
2. Мачуська І.М. Педагогічне обґрунтування змісту програми «Культура міжособистісного спілкування в сім'ї» // Соціально-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (23-25 жовтня 2002 року, м. Київ). – К.: РННЦ «ДНІТ», 2003. – С. 167-169.
3. Поставий В.Г. Сучасна сім'я і її педагогіка – К.: Освіта, 1994. – 64 с.
4. Формування педагогічної культури батьків у сучасних умовах: Науково-методичний збірник / Відп. ред. В.Г. Поставий. – К.: ІЗМН, 1998. – 80 с.

Рецензенти: к.пед.н., с.н.с. Мачуський В.В.;
к.пед.н. Корнієнко А.В.

© Антонішина В.Л., 2010

Стаття надійшла до редколегії 25.05.2010 р.